

Biografistyka Pedagogiczna
Rok 8 (2023) nr 1
ISSN 2543-6112; e-ISSN 2543-7399
DOI: 10.36578/BP.2023.08.11

Ewa Arleta Kos*

**Portretowanie badanych narracji autobiograficznych:
naukowy rygor czy artystyczna ekspresja?
Rozważania w kontekście metody wywiadu narracyjnego Fritza Schütze**

**Portraying the Studied Autobiographical Narratives:
Scientific Rigor or Artistic Expression?
Considerations in the context of Fritz Schütze's narrative interview method**

Abstract: The aim of this article is to present many possibilities of understanding the concept of autobiographical narration. The text presents the perspective of perceiving autobiographical statements as a construct and (re)construct. The author also focused on characterizing the selected course of analytical and interpretative proceedings of autobiographical materials. The author presents it in the context of F. Schütze's concept, which seems to be convenient in the context of the need or willingness to conduct structured interpretative activity.

Keywords: autobiographical narrative, narrative interview, narrative analysis.

* Ewa Arleta Kos (ORCID: 0000-0003-3009-7360) – dr, adiunkt w Katedrze Badań Edukacyjnych na Wydziale Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego; kontakt: ewa.kos@now.uni.lodz.pl.

Wprowadzenie

„Narracja” uznawana jest przez wielu badaczy za niezwykle cenny materiał empiryczny, jeden z typów ekspresji jednostki, za pomocą którego ma ona sposobność zrelacjonowania wydarzeń doświadczonych w przeszłości. Zazwyczaj przyjmuje formę opowiadania. Gdy narracja dotyczy osoby konstruującej wypowiedź, można mówić o narracji autobiograficznej¹. Niniejszy tekst odnosić się będzie właśnie do tego typu narracji. W pierwszej części opracowania namysłowi zostanie poddana treść pojęcia „narracja autobiograficzna”. W dalszej części omówiony zostanie jeden z możliwych schematów analizy rodzaju materiału badawczego. Omówiony schemat odnosić będzie się do wskazówek Fritza Schützego – twórcy metody wywiadu narracyjnego (jednej z metod badań jakościowych).

Narracja autobiograficzna jako forma strukturyzacji doświadczeń człowieka

Narracja autobiograficzna dotyczy przebiegu życia człowieka, który ją konstruuje. Zazwyczaj inspirowana jest przez badacza i koncentruje się wokół zagadnień, które są istotne z perspektywy problematyki badawczej. Narracja autobiograficzna może odnosić się do całości życia badanego, a także koncentrować się na wybranym temacie, np. na przebiegu kariery zawodowej, uczestnictwie w procesie edukacji (wówczas jest fragmentaryczna). To opowiadanie prezentujące wydarzenia z życia człowieka, przyjmujące zazwyczaj logiczną strukturę, w którą wkomponowane są fragmenty odsłaniające specyfikę samorozumienia badanego, opisujące własną perspektywę postrzegania określonych sytuacji, motywów postępowania własnego i innych, odczuwanych emocji².

W tym miejscu warto przywołać definicję „narracji” opracowaną przez Marię Mendel. Autorka uznaje, iż narracja to „wytwór interpretującej, rozumiejącej, wyrażonej i utrwalonej w symbolach aktywności indywidualnego podmiotu.

- 1 U. Tokarska, *Narracja autobiograficzna w terapii i promocji zdrowia*, w: *Narracja jako sposób rozumienia świata*, red. J. Trzebiński, Gdańsk 2002, s. 97–112.
- 2 J. Trzebiński, *Narracyjne konstruowanie rzeczywistości*, w: *Narracja jako sposób rozumienia świata*, red. J. Trzebiński, Gdańsk 2002, s. 36.

W konsekwencji jest ona zjawiskiem nieuchronnie subiektywnym. Jej istnienie jest zależne od jednostkowej świadomości nie tylko w tym sensie, że jest ona czymś opowiedzianym, ale również w tym sensie, że wyrażone treści są zawsze relatywne wobec tego, jak ktoś postrzega i rozumie życie. Warunkiem powstania narracji jest intencjonalne przekształcenie zbioru wydarzeń w znaczącą i ustrukturowaną całość³. Ta perspektywa podkreśla bezpośredni, ale także alegoryczny wymiar narracji, na które chciałabym w tym miejscu zwrócić uwagę. Narracja jest przede wszystkim (re)konstrukcją. Oznacza to, że jest opowiadaniem o wybranych przez narratora zdarzeniach z przeszłości. Jednocześnie niekoniecznie jest/ musi być w pełni uświadomioną interpretacją, rzetelną relacją, która ujawnia znaczenia, jakie opowiadający przypisuje wybranym wydarzeniom, doświadczeniom.

Narrację autobiograficzną można więc postrzegać jako wypowiedź, która jest konstruowana, kompilowana w pewną całość z określonych, skoordynowanych ze sobą przez opowiadający podmiot składników. Opowiadanie o sobie, o swoim życiu zakłada konieczność układania w logiczną całość (dla opowiadającego) wydarzeń, doświadczeń z przeszłości⁴. Zazwyczaj więc w toku budowania wypowiedzi autonarracyjnej daje zazwyczaj swój wyraz przymus kondensacji, detalicznego opowiadania oraz przymus zamykania formy⁵.

W odniesieniu do narracji autobiograficznych można również mówić o rekonstrukcji. W tym kontekście uznaje się, że opowiadający nie tyle tworzy, co odtwarza coś na nowo. Dzieje się tak zazwyczaj na podstawie nie w pełni pamiętanych, zepchniętych w podświadomość, informacji, wydarzeń, często na skutek motywacyjnych i poznawczych zniekształceń pamięci. Myśląc więc o narracji w ten sposób, można ją pojmować jako słowną rekonstrukcję ciągu doświadczeń, zdarzeń⁶ czy też procesualną rekonstrukcję zdarzeń⁷. Warto

3 M. Mendel, *Kategoria miejsca w pedagogice*, w: *Pedagogika miejsca*, red. M. Mendel, Wrocław 2006, s. 82.

4 J. Trzebiński, *Narracyjne konstruowanie rzeczywistości*, s. 113.

5 D. Urbaniak-Zajac, E. Kos, *Badania jakościowe w pedagogice. Wywiad narracyjny i obiektywna hermeneutyka*, Warszawa 2013, s. 92.

6 K. Konarzewski, *Jak uprawiać badania oświatowe: metodologia praktyczna*, Warszawa 2000, s. 121.

7 K. Kaźmierska, *Wywiad narracyjny – technika i pojęcia analityczne*, w: *Biografia a tożsamość narodowa*, red. M. Czyżewski, A. Piotrowski, A. Rokuszewska-Pawełek, Łódź 1996, s. 38; N. Denzin, *The Reflexive Interview and a Performative Social Science*, „Qualitative Research”, 1 (2001) nr 1, s. 31, DOI:10.1177/146879410100100102

podkreślić, iż w narracjach postrzeganych w ten sposób obecny jest pierwiastek intelektualny. Z kolei sam proces tworzenia dokonuje się w sferze, która jest dostępna wyłącznie dla świadomości opowiadającej jednostki.

Jak wspomniałam, narrację można także ujmować jako pewnego rodzaju interpretację. W procesie interpretacyjnym, w toku opowiadania przez jednostkę o wybranych wydarzeniach z jej dotychczasowego życia „obecny autor wysyła siebie do przeszłości, aby odnaleźć osobę, która doświadczyła czegoś znaczącego”⁸. Powrót pamięcią do minionych wydarzeń „jest niczym spoglądanie w lustro przeszłości”, w zwierciadło, w którym odbija się obraz opowiadającego z przeszłości⁹. Człowiek w procesie tworzenia narracji przywołuje bowiem zinterpretowane przez siebie zdarzenia, doświadczenia, inaczej mówiąc obraz świata, który jest dla niego „światem obiektywnym”. Ten przywołany w narracji świat może różnić się od rzeczywistości. Człowiek nie zna bowiem innego świata niż tylko ten, który identyfikuje w efekcie własnej interpretacji. Trafnie więc podkreśla Jerome Bruner, iż życie jednostki nie jest takie jakie jest/ było, ale jest takie, jak ona sama je opowiada, a przede wszystkim interpretuje na skutek doświadczania określonych sytuacji¹⁰. Inaczej mówiąc, narracja odsłania jedynie sposób rozumienia rzeczywistości przez jednostkę. W tym kontekście narracja autobiograficzna nie zawsze jest/ musi być realnym przywołaniem faktów, można uznać, iż jest raczej ich „portretem” – pewnego rodzaju symboliczną konstrukcją. Już chociażby samo wyselekcjonowanie wydarzeń, o których postanowił opowiedzieć człowiek, jest wynikiem interpretacji. Oprócz tego narrator w każdym przypadku dostrzega tylko wybraną, istotną z jego perspektywy, charakterystykę zdarzeń. Czując potrzebę zbudowania z nich logicznej struktury, wybiera i omawia te wątki, które postrzega jako istotne, inne traktowane są w sposób marginalny, stanowią tylko tło dla narracji. Nie postrzegam tego oczywiście jako świadome działanie jednostki czy umniejszanie wartości nar-

8 . P. Ahponen, *Precariousness of Everyday Heroism. A Biographical Approach to Life Politics*, „Qualitative Sociology Review”, 1 (2005) nr 2, s. 25, DOI: 10.18778/1733-8077.1.2.03.

9 D. Demetrio, *Autobiografia – terapeutyczny wymiar pisania o sobie*, tłum. A. Skolimowska, przedm. O. Czerniawska, Kraków 2000, s. 53.

10 J. Trzebiński, *Narracyjne konstruowanie rzeczywistości*, s. 93.

racji autobiograficznej jako materiału empirycznego – wręcz przeciwnie. Konstruując wypowiedź, człowiek przedstawia własne rozumienie świata, nadaje mu określonego rodzaju znaczenie. Opowiadanie jest subiektywnie istotne dla osoby tworzącej narrację. Subiektywizm jest więc wszechobecny w narracjach i akceptowany przez zwolenników badań nad narracjami.

Ponadto warto nadmienić, iż narracja zawsze budowana jest w teraźniejszości. Aktualna sytuacja życiowa, obecnie doświadczane emocje mają wpływ na to, co człowiek uważa za istotne w danej chwili i o czym chciałby opowiedzieć. To właśnie terażniejsza sytuacja w pewnym sensie determinuje interpretację przeszłości¹¹. W związku z powyższym można uznać narrację autobiograficzną zarówno jako konstrukt, jak i interpretację.

U ludzi kształtuje się umiejętność rozumienia zdarzeń jako historii, którą chętnie opowiadają sobie i innym. „Układanie opowiadania” to – zdaniem Jerzego Trzebińskiego – zewnętrzny przejaw głębszych procesów, które nieustannie zachodzą w strukturach poznawczych, na skutek których człowiek przetwarza i magazynuje własne doświadczenia, a w konsekwencji ma zdolność do nadawania narracyjnej formy treściom swego doświadczenia¹². Warto nadmienić, iż każda narracja autobiograficzna tworzona jest w kontekście pewnego schematu, który formowany jest w toku rozwoju struktur poznawczych człowieka. Trzebiński określa go terminem „schemat narracyjny”¹³. Według autora konstrukt ten obejmuje zazwyczaj następujące elementy:

- bohater opowiadanej historii,
- jego wartości, intencje, plany realizacji,
- komplikacje – rozumiane jako specyficzne, powtarzające się problemy pojawiające się w momencie realizacji intencji i planów,
- uwarunkowania i szanse przezwyciężenia trudności i realizacji intencji.

Schemat narracyjny uaktywniany jest przez proces narracyjnego konstruowania rzeczywistości przez człowieka. Tenże schemat zawiaduje procesem

11 G. Rosenthal, *Rekonstrukcja historii życia. Wybrane zasady generowania opowieści w wywiadach biograficzno-narracyjnych*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa 1990, s. 99.

12 J. Trzebiński, *Narracyjne konstruowanie rzeczywistości*, s. 84.

13 Tamże, s. 19.

rozumienia świata, a przede wszystkim jest fundamentem toczących się procesów interpretacyjnych. Istotne jest, że schemat narracyjny budowany jest w toku aktywnego udziału człowieka w otaczającej go rzeczywistości. W toku uczestnictwa społecznego osoba uczy się rozpoznawania łańcucha wydarzeń ze swojego życia w taki sposób, że są one przez niego postrzegane jako historie, w których grają bohaterowie, mający określone intencje, napotykalający przeszkody, posiadający określone możliwości. W schemacie tego rodzaju zawarte są elementy tzw. wiedzy osobistej człowieka. Trzeba podkreślić, iż właśnie tego rodzaju schematy w prosty sposób czerpią, a na następnie kształtują, osobiste informacje na temat otaczającej człowieka rzeczywistości społecznej.

Narracje o charakterze autobiograficznym są więc konstruowanymi opowiadaniem, cennymi poznawczo historiami, w ramach których człowiek postrzega i definiuje świat społeczny. Należy podkreślić, iż tego rodzaju narracje są współtworzone społecznie. Mam na myśli to, że każdy człowiek opowiada o swoim życiu, mając na uwadze (oczywiście w nieświadomiony sposób) wybrane schematy, których zakres poznaje w toku życia, za pośrednictwem interakcji społecznych. Narracje autobiograficzne są więc bezpośrednio zanurzone w kulturze, współkonstruowane w „dialogu z innymi”¹⁴. Narracje odkrywają „symboliczny wymiar przestrzeni [...] określony poprzez emocje, uczucia, wartości, które determinują ludzkie działania”¹⁵.

Ludzie są skłonni tworzyć mniej lub bardziej złożone narracje autobiograficzne. Niektóre z nich mogą zawierać prostą fabułę z niewielką ilością wątków pobocznych, inne mogą być bardziej złożone. Warto podkreślić, iż zbudowanie narracji autobiograficznej wymaga od człowieka wysiłku poznawczego, który nie każdy chce/ jest w stanie podjąć. Nie każdy potrafi opowiadać o sobie. Tworzenie tego rodzaju opowieści wymaga uruchomienia schematu narracyjnego, doskonałej pamięci epizodycznej, a przede wszystkim dostrzegania związków relacyjnych pomiędzy poszczególnymi wydarzeniami. Bogaty słownik czynny i biegłość językowa umożliwiają człowiekowi konstruowanie rozwiniętej, złożonej fabuły, która jest istotą narracji autobiograficznej.

14 P. Ricouer, *Drogi rozpoznania*, tłum. J. Margański, Kraków 2004, s. 54.

15 M. Kutyla, *Biografia jednostki warunkowana przemianami społecznymi*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 5 (2020) nr 1, s. 265, DOI: 10.36578/BP.2020.05.21.

Narracja autobiograficzna jako cenny poznawczo materiał badawczy

Narracje autobiograficzne jako materiał badawczy budzą spory, kontrowersje, czasem uśmiech. Przyczyną obiekcji niektórych badaczy jest najprawdopodobniej to, iż dane empiryczne zawarte w narracjach nie mogą być poddawane intersubiektywnej weryfikacji. Nie można sprawdzić ich rzetelności, np. w oparciu o inne źródła. Właśnie tego rodzaju sytuacja może wiązać się z brakiem wiary niektórych naukowców wobec tego typu danych. Jednak wielu badaczy właśnie tę subiektywną wizję rzeczywistości społecznej, która dostępna jest za pośrednictwem narracji autobiograficznych, postrzega jako perspektywę cenną poznawczą i jako walor. Dla nich bowiem bardziej istotna jest możliwość „oglądania możliwych światów” aniżeli rozpoznania świata obiektywnego. Uznając jednak to, że świat społeczno-kulturowy można poznać jedynie poprzez doświadczenia jego uczestników, kwestionowanie wartości pozyskanych narracji traci sens.

Analiza tak rozumianych narracji autobiograficznych pozwala na wnikliwy opis i odkrywanie mechanizmów i wzorów działań społecznych ludzi. Zakłada, iż „społeczny świat opiera się na komunikacji, a zarazem ma charakter procesualny, oparty na konstrukcji i rekonstrukcji społecznego doświadczenia jednostek”¹⁶.

Danuta Urbaniak-Zajac twierdzi, iż zadaniem badacza starającego się zrozumieć istotę jakościowych materiałów badawczych jest przede wszystkim „rozpoznanie wzorów, schematów zakotwiczonych w przywołanym porządku życia, czyli odtworzenie jakiejś formy prawidłowości, ogólności”¹⁷. Koniecznym jest, aby osoba dokonująca analizy materiałów o charakterze jakościowym, zwłaszcza narracji autobiograficznych, była nastawiona na wszechstronną analizę rzeczywistości, która jest w subiektywny sposób doświadczana przez narratora, godząc się przy tym na to, że prowadzone interpretacje będą zapośredniczone przez jej osobiste doświadczenia, doznania, przeżycia. Zakłada się, iż badacz w toku pracy z narracjami autobiograficznymi nie może poprzestać jedynie na opisie poszczególnych sytuacji przywoływanych przez narratora,

16 M. Karkowska, *Narracyjne strategie tworzenia tożsamości – wokół biograficznych opowieści*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 5 (2020) nr 1, s. 243, DOI: 10.36578/BP.2020.05.16.

17 D. Urbaniak-Zajac, *Methodological Aspects of Pedagogy's Two-Discipline Location*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, 2 (2020) nr 31, s. 228, DOI: 10.12775/PBE.2020.029.

ale powinien zmierzać do formułowania uogólnień i twierdzeń o charakterze teoretycznym. Nadrzędnym celem interpretacji danych zawartych w materiale empirycznym powinno stać się więc zrekonstruowanie procesów nadawania sensu doświadczeniom opowiadającego.

Proces analizy narracji autobiograficznych jako rekonstruowanie procesów nadawania sensu doświadczeniom opowiadającego w perspektywie zaleceń Fritza Schützego

Analiza narracji autobiograficznych jest czynnością intuicyjną, niczym portretowanie – ze względu na brak standardów teoretycznych analizę danych autobiograficznych uznaje się często za sztukę. Aby jednak mogła ona mieć charakter naukowy, zaleca się wdrożenie metodycznego toku postępowania badawczego (np. w przypadku teorii wywiadu narracyjnego – Schütze¹⁸, teorii ugruntowanej – Strauss, Glaser¹⁹, metody dokumentarnej – Krzychała²⁰, etnometodologii, obiektywnej hermeneutyki – Oevermann, Allert, Konau, Krameck²¹, analizy konwersacyjnej – Sacks, Schegloff, Jefferson²²). Metodyka działania w tym zakresie strukturyzuje działanie badacza, a w konsekwencji minimalizuje ryzyko porażki. „Przestrzeżenie określonych wskazówek metodycznych oraz usystematyzowany tok postępowania analitycznego są niezbędne, aby ograniczyć subiektywny charakter interpretacji materiałów uzyskanych w badaniach jakościowych”²³.

- 18 F. Schütze, *Biographieforschung und narratives Interview*, „Neue Praxis”, 13 (1983) nr 3, s. 283–293.
- 19 A. L. Strauss, B. Glaser, *Chronic Illness and Quality of Life*, Saint Louis 1975.
- 20 K. Krzychała, *Społeczne przestrzenie doświadczenia. Metoda interpretacji dokumentarnej*, Wrocław 2004.
- 21 U. Oeverman, T. Allert, E. Konau, J. Krameck, *Die Methodologie einer „objektiven Hermeneutik” und ihre allgemeine forschungslgische Bedeutung in den Sozialwissenschaften*, w: *Interpretative Verfahren in den Sozial- und Textwissenschaften*, red. H. G. Soeffler, Stuttgart 1979, s. 352–433.
- 22 H. Sacks, E. A. Schegloff, G. Jefferson, *A Simplest Systematics for the Organization of Turn-taking for Conversation*. „Language”, 50 (1974) nr 4, s. 697–735, DOI: 10.2307/412243.
- 23 E. Kos, *Doświadczenia biograficzne kobiet odnoszących sukcesy zawodowe. Warunki uczestnictwa społecznego*, Łódź 2019, s. 91.

W niniejszym opracowaniu, zamierzając uniknąć prezentacji wielu stanowisk teoretycznych i wynikających z nich zaleceń metodycznych dotyczących procedury analitycznej, skoncentruję się na omówieniu metodyki postępowania analitycznego z wykorzystaniem metody wywiadu narracyjnego Schütze²⁴.

Schütze w opracowanej teorii sugeruje określony tok postępowania badawczego i znakomicie odnajduje się w analizie narracji autobiograficznych. Jej zasadniczym założeniem jest przekonanie o procesualnym charakterze rzeczywistości społecznej, a także o tym, że każdy człowiek kształtuje swoje działanie w toku relacji ze środowiskiem, w toku uczestnictwa społecznego. Kolejne założenie teoretyczne opiera się na przekonaniu, iż nie wszystkie zachowania człowieka są przez niego w sposób świadomy konstruowane. Człowiek przejawia również takie zachowania i doświadczenia, które są dyktowane czynnikami, które są niezależne od niego. Ostatnie założenie, które jest związane z teorią Schütze, ujawnia, że istnieje zgodność (homologia) pomiędzy opowiadaniem o życiu a jego rzeczywistym przebiegiem²⁵. Ufność wobec wartości poznawczej narracji wynika więc przede wszystkim z przekonania, iż badany w toku opowiadania o sobie, o swoim życiu odwzorowuje to, co ma w pamięci.

Teoria wywiadu narracyjnego proponuje badaczowi możliwość rekonstrukcji struktur procesowych, tzn. pozwala na identyfikację wzoru indywidualnych doświadczeń i przeżyć biograficznych. Schütze wykazuje, iż w każdej opowieści autobiograficznej wyróżnić można struktury procesowe²⁶. Autor zidentyfikował cztery możliwe struktury: wzorce instytucjonalne, trajektorie, biograficzne schematy działania, przemiany biograficzne²⁷. Na podstawie zrealizowanych przeze mnie badań empirycznych mogę dopełnić, iż plany biograficzne mogą

24 F. Schütze, *Biographieforschung und narratives Interview*.

25 D. Urbaniak-Zajac, Biograficzna perspektywa badawcza, niepublikowany referat wygłoszony na seminarium poświęconym badaniom biograficznym zorganizowanym przez Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej UŁ w 2007 r.

26 F. Schütze, *Kognitive Figuren des autobiographischen Stegreiferzählens*, w: *Biographie und Soziale Wirklichkeit: neue Beiträge und Forschungsperspektiven*, red. M. Kohli, G. Robert, Stuttgart 1984, s. 78–117.

27 Tenże, *Biographieforschung und narratives Interview*; M. Prawda, *Biograficzne odtwarzanie rzeczywistości (o koncepcji badań biograficznych. Fritza Schütze)*, „Studia Socjologiczne”, 1989, nr 4, s. 84–86; K. Kaźmierska, *Wywiad narracyjny – technika i pojęcia analityczne*, s. 42–43; A. Rokuszewska-Pawelek, *Chaos i przymus – trajektorie wojenne Polaków – analiza biograficzna*, Łódź 2002.

przyjmować w życiu badanych osób różne formy. „Można wyodrębnić co najmniej cztery typy planów działania. Z perspektywy czasu podział może obejmować: biograficzny plan działania – ogólny (całościowy) plan, który realizowany jest przez jednostkę na przestrzeni wielu sekwencji biograficznych, etapów życia [...], fragmentaryczny plan działania – plan, który realizowany jest w danym (często niedługim) okresie życia jednostki [...]. Kolejnego rozróżnienia można dokonać na podstawie analizy przyczyn wdrażanych przez jednostkę zmian w realizowanych działaniach. Są więc to reaktywne plany działania²⁸ i reaktywne nieintencjonalne plany działania²⁹.

Omawiając tok postępowania interpretacyjnego, trzeba zaznaczyć, iż pierwszym etapem jest analiza formalna. W tym miejscu, najogólniej mówiąc, należy odpowiedzieć sobie na pytanie, czy analizowane opowiadanie jest narracją (w tym celu warto wyłonić z tekstu fragmenty narracyjne, argumentacyjne i opisowe, następnie ustalić proporcje pomiędzy nimi). Na etapie analizy formalnej należy podzielić tekst na segmenty (miniopowiadania wewnątrz narracji głównej). Podzieloną w ten sposób opowieść należy uporządkować ze względu na rodzaj tekstu, czyli wyłonić z niego fragmenty opisu, narracji oraz argumentacji. Co oznacza, że warto zastanowić się, czy opisy są dość detaliczne, czy autor opowiadania przywołuje sceny interakcyjne, czy chętnie cytuje wypowiedzi własne oraz innych. Gdy badacz odpowie sobie na te oraz inne pytania, może przejść do kolejnego etapu analizy – opisu strukturalnego.

Jest to jeden z najbardziej pracochłonnych etapów analizy w ramach pracy z narracją autobiograficzną. Na tym etapie każdy segment powinien zostać poddany szczegółowej analizie, w toku której określa się tzw. „figury poznawcze”. Badacz ma za zadanie „zobaczyć” i opisać sytuację narratora, uczestników zdarzeń, dostrzec związki pomiędzy nimi. Istotą tego etapu analizy jest również odtworzenie łańcucha wydarzeń z życia opowiadającej osoby (w tym również doświadczeń, przeżyć człowieka). Na podstawie treści narracji warto także dokonać identyfikacji i opisu najbliższego środowiska, w którym uczestniczy człowiek.

Należy poddać detalicznej interpretacji także nienarracyjne komentarze teoretyczne. Jest to bardzo istotne z perspektywy procesu badawczego, gdyż

28 E. Kos, *Doświadczenia biograficzne kobiet odnoszących sukcesy zawodowe*, s. 184–185.

29 Nie jest zamierzeniem, by szczegółowo omówić w niniejszym tekście przywołane typy struktur procesowych. Osoby zainteresowane odsyłam do wskazanej publikacji, w której w sposób detaliczny omawiam każdy typ.

właśnie tego rodzaju komentarze pośrednio odzwierciedlają stosunek człowieka do jego życia, do rzeczywistości, w której funkcjonuje. Warto nadmienić, iż zazwyczaj znajdują się one na końcu poszczególnych fragmentów narracyjnych (jeśli jest inaczej, sprawiają wrażenie „nieporządku opowiadania”³⁰). Warto także zidentyfikować oraz poddać analizie tzw. konstrukcje w tle. Najprościej rzecz ujmując to są „opowiadania wewnątrz głównego opowiadania” – rozbudowane dygresje. Pełnią funkcję dopowiedzeń, uszczegóławiają, dopełniają wypowiedź zasadniczą. Kolejną strukturą komunikacyjną, którą warto zidentyfikować w narracjach autobiograficznych są przesłonięcia. Są to całkowite, ewentualnie parcjalne pominięcia doświadczeń, zdarzeń w wypowiedzi autobiograficznej.

Etap analizy określany mianem opisu strukturalnego, dokonywany jest w oparciu o tzw. „dane pierwotne”, czyli subiektywne dane, które pozyskane zostały od opowiadającego. Warto jednak wzbogacić opis strukturalny o tzw. „dane obiektywne” (wiek, miejsce zamieszkania, typ rodziny pochodzenia itd.). Tego rodzaju dane umożliwiają badaczowi zrekonstruować nieco bardziej zobiektywizowany tok życia opowiadającego.

Szczegółowo opracowany opis strukturalny wybranych segmentów wypowiedzi narratora prowadzi do pewnego rodzaju dekonstrukcji całości opowieści. I właśnie to jest zamierzeniem analizy materiału autobiograficznego na tym etapie. Aby ponownie połączyć doświadczenia życiowe narratora, należy dokonać identyfikacji struktur procesowych, o których wspomniałam we wcześniejszej części opracowania.

Po pewnym czasie od dokonania opisu strukturalnego można przejść do kolejnego etapu analizy, który określany jest jako analityczna abstrakcja. W tej fazie, mimo że interpretuje się doświadczenia opowiadającego, zmierza się raczej do dokonania pewnego rodzaju uogólnienia. Polegać to może na poszukiwaniu i zestawianiu powiązanych ze sobą fragmentów w większe całości. Tego rodzaju zabieg powinien prowadzić do ponownego odtworzenia całości opowiedzianej historii. Tym razem portret opowieści tworzony jest z perspektywy badacza. Konstruując na nowo organizację narracji autobiograficznej, warto przyjąć tymczasowe kategorie teoretyczne. Zawierają one „ślady” charakterystycznego, interesującego dla badacza, zjawiska, procesu, stanu rzeczy.

30 K. Kaźmierska, *Wywiad narracyjny*, s. 40.

Następnie warto podjąć próbę „sportretowania” biografii z perspektywy opowiadającej osoby. Należy to zrobić, uwzględniając przede wszystkim fragmenty argumentacyjne, prywatne teorie opowiadającego, autointerpretacje, specyficzne wzory wyjaśnień. Teraz możliwy jest namysł nad dwoma portretami: jednym wykonanym z perspektywy opowiadającego człowieka i drugim – z punktu widzenia osoby badającej narrację. Zazwyczaj na tym etapie możliwa jest identyfikacja „momentów przełomowych”, „punktów zwrotnych”, „zdarzeń krytycznych”, „progów przejścia” w życiu opowiadającego, które całkowicie lub prawie całkowicie decydują o przebiegu życia człowieka.

Po ukończeniu interpretacji poszczególnych narracji autobiograficznych, pozyskane z analizy wnioski należy zestawić ze sobą. Ten etap to tzw. porównywanie kontrastowe. Powinniśmy porównać analizy kilku narracji autobiograficznych, obejrzeń niejako opracowane dotychczas poszczególne portrety z punktu widzenia rozważanego wątku tematycznego. Konfrontując, warto wykorzystać procedury minimalnego (podobieństwo, przystawalność), a także maksymalnego (opozycja, odmienność) porównywania. Jest to bardzo ważny etap analizy, pozwala bowiem badaczowi na obejrzenie wybranego zagadnienia z różnych perspektyw. Warto nadmienić, iż w rezultacie tego etapu badacz powinien mieć możliwość dokonania syntezy, inaczej mówiąc, stworzenia modelu teoretycznego. W toku budowania tego modelu możliwe jest wyłonienie informacji o interesującym badacza zjawisku³¹.

Podsumowanie

Podsumowując omówiony powyżej schemat procedury analityczno-interpretacyjnej narracji autobiograficznych w świetle wskazówek Fritza Schützego, wskazuje, iż jest to proces liniowy³². Pragnę jednak nadmienić, iż w praktyce rzadko się tak zdarza. W toku analizy niejednokrotnie nawiązuje się do jednej narracji, analizując kolejne. Powraca się również do zrealizowanych etapów. Z tego względu mówi się o kołowym modelu procesu analitycznego, w trakcie którego pewne fazy analizy i interpretacji przenikają się wzajemnie.

31 F. Schütze, *Kognitive Figuren des autobiographischen Stegreiferzählens*, s. 78–117.

32 Tenze, *Biographieforschung und narratives Interview*.

Kończąc niniejsze opracowanie, można byłoby wprawdzie uznać, że wartość poznawcza narracji jest ograniczona, ponieważ opowiadający celowo lub nieświadomie może nie mówić prawdy. Przyjmując jednak to, że świat społeczno-kulturowy można poznać jedynie poprzez doświadczenia jego uczestników, kwestionowanie wartości pozyskanych narracji traci niejako sens. Metoda wywiadu narracyjnego, ciesząca się zainteresowaniem wielu badaczy, jest dogodną metodą poznawania doświadczeń ludzkich, ponadto pozwala na usystematyzowane przeprowadzenie analizy i interpretacji narracji autobiograficznych. Stanowić może balans pomiędzy „naukowym rygorem” a „artystyczną ekspresją”.

Streszczenie: Celem niniejszego opracowania jest zaprezentowanie szeregu możliwości w zakresie rozumienia pojęcia narracja autobiograficzna. W tekście przedstawiona została perspektywa postrzegania wypowiedzi o charakterze autobiograficznym jako konstruktu oraz (re)konstruktu. Autorka skoncentrowała się także na scharakteryzowaniu wybranego toku postępowania analitycznego i interpretacyjnego materiałów autobiograficznych. Uczyniła to w kontekście koncepcji F. Schütze, która wydaje się dogodna w kontekście potrzeby lub chęci prowadzenia ustrukturyzowanej aktywności analityczno-interpretacyjnej.

Słowa kluczowe: narracja autobiograficzna, wywiad narracyjny, analiza narracji.

Bibliografia

- Ahponen P., *Precariousness of Everyday Heroism. A Biographical Approach to Life Politics*, „Qualitative Sociology Review”, 1 (2005) nr 2, s. 22–42, DOI: 10.18778/1733-8077.1.2.03.
- Demetrio D., *Autobiografia – terapeutyczny wymiar pisania o sobie*, tłum. A. Skolimowska, przedm. O. Czerniawska, Kraków 2000.
- Denzin N., *The Reflexive Interview and a Performative Social Science*, *Qualitative Research*, 1 (2001) nr 1, s. 23–46, DOI:10.1177/146879410100100102.
- Karkowska M., *Narracyjne strategie tworzenia tożsamości – wokół biograficznych opowieści*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 5 (2020) nr 1, s. 241–262, DOI: 10.36578/BP.2020.05.16.
- Kos E., *Doświadczenia biograficzne kobiet odnoszących sukcesy zawodowe. Warunki uczestnictwa społecznego*, Łódź 2019.
- Każmierska K., *Wywiad narracyjny – technika i pojęcia analityczne*, w: *Biografia a tożsamość narodowa*, red. M. Czyżewski, A. Piotrowski, A. Rokuszewska-Pawełek, Łódź 1996, s. ???.

- Konarzewski K., *Jak uprawiać badania oświatowe: metodologia praktyczna*, Warszawa 2000.
- Krzychała K., *Społeczne przestrzenie doświadczenia. Metoda interpretacji dokumentarnej*, Wrocław 2004.
- Kutyla M., *Biografia jednostki warunkowana przemianami społecznymi*, „Biografistyka Pedagogiczna”, 5 (2020) nr 1, s. 263–279, DOI: 10.36578/BP.2020.05.21.
- Mendel M., *Kategoria miejsca w pedagogice*, w: *Pedagogika miejsca*, red. M. Mendel, Wrocław 2006, s. 21–37.
- Mendel M., *Pedagogika miejsca*, red. M. Mendel, Wrocław 2006.
- Oeverman U., Allert T., Konau E., Krameck J., *Die Methodologie einer „objektiven Hermeneutik” und ihre allgemeine forschungslogische Bedeutung in den Sozialwissenschaften*, w: *Interpretative Verfahren in den Sozial- und Textwissenschaften*, red. H. G. Soeffler, Stuttgart 1979, s. 352–433.
- Prawda M., *Biograficzne odtwarzanie rzeczywistości (o koncepcji badań biograficznych. Fritza Schütze)*, „Studia Socjologiczne”, 1989, nr 4, s. 84–86.
- Ricouer P., *Drogi rozpoznania*, tłum. J. Margański, Kraków 2004.
- Rokuszewska-Pawełek A., *Chaos i przymus – trajektorie wojenne Polaków – analiza biograficzna*, Łódź 2002.
- Rosenthal G., *Rekonstrukcja historii życia. Wybrane zasady generowania opowieści w wywiadach biograficzno-narracyjnych*, w: *Metoda biograficzna w socjologii*, red. J. Włodarek, M. Ziółkowski, Warszawa 1990.
- Sacks H., Schegloff E. A., Jefferson G., *A Simplest Systematics for the Organization of Turn-taking for Conversation*, „Language”, 50 (1974) nr 4, s. 697–735, DOI: 10.2307/412243.
- Schütze F., *Biographieforschung und narratives Interview*, „Neue Praxis”, 13 (1983) nr 3, s. 283–293.
- Schütze F., *Kognitive Figuren des autobiographischen Stegreiferzählens*, w: *Biographie und Soziale Wirklichkeit: neue Beiträge und Forschungsperspektiven*, red. M. Kohli, G. Robert, Stuttgart 1984, s. 78–117.
- Tokarska U., *Narracja autobiograficzna w terapii i promocji zdrowia*, w: *Narracja jako sposób rozumienia świata*, red. J. Trzebiński, Gdańsk 2002, s. 97–112.
- Trzebiński J., *Narracyjne konstruowanie rzeczywistości*, w: *Narracja jako sposób rozumienia świata*, red. J. Trzebiński, Gdańsk 2002, s. 17–42.
- Narracja jako sposób rozumienia świata*, red. J. Trzebiński, Gdańsk 2002.
- Urbaniak-Zajac D., *Biograficzna perspektywa badawcza*, niepublikowany referat wygłoszony na seminarium poświęconym badaniom biograficznym zorganizowanym przez Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej UŁ, 2007 r.
- Urbaniak-Zajac D., Kos E., *Badania jakościowe w pedagogice. Wywiad narracyjny i obiektywna hermeneutyka*, Warszawa 2013.
- Urbaniak-Zajac D., *Methodological Aspects of Pedagogy’s Two-Discipline Location*, „Przegląd Badań Edukacyjnych”, 2 (2020) nr 31, s. 227–241, DOI: 10.12775/PBE.2020.029.